
REFERAATE JA MATERJALE СООБЩЕНИЯ И ПУБЛИКАЦИИ

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA TOIMETISED 1955. IV kd., nr. 4
ИЗВЕСТИЯ АКАДЕМИИ НАУК ЭСТОНСКОЙ ССР 1955. Том IV, № 4

DENDROLOGIA ENTUSIAST MIHKEL RAND JA TEMA AED

A. PAIVEL

Igaüks, kellel on juhust olnud liikuda Orissaare rajoonis kolhoosi „Vambola” piires, on kindlasti tähele pannud Neemi küla serval üht lopsakat puude gruppi, kus asjatundmatugi silm kergesti eraldab mitmesuguseid, küll püramiidjate, küll laiuva võraga puid. Kuid ainult vähesed teavad, et nad mööduvad ühest ainulaadsest ja liigirikkamast iluaiast Eesti NSV-s, mille rajajaks ja hooldajaks on vana dendroloog-amatöör Mihkel Rand.

M. Rand sündis 1871. aastal Neemi külas kehviktalupoja perekonnas. Et väike kehv põllulapp ei suutnud toita kogu perekonda, siis tuli leida mingi väljapääs. Selleks õppis noor Mihkel sepatööd ja hakkas teenima kasinaid kopikaid külasepana. Kuid Mihkli armastus looduse vastu avaldus juba tol perioodil. Töö pimedas ja kitsas sepikojas teda ei rahuldanud, olgugi et ta saavutas sepatöö alal ümberkaudsete elanike üldise tunnustuse. Mihkli unistuseks oli töötada looduse rüpes, tegelda puude, põõsaste ja lilledega. Sellest ei tulnud aga alguses midagi välja, sest alanud Vene-Jaapani sõja tõttu mobiliseeriti ta tsaariarmeesse. Pärast sõda oli Mihkel Rand sunnitud end toitma jällegi sepatööga ning ta ei saanud mõeldagi oma maatüki omandamisele. Esimese maailmasõja algul — 1914. aastal kutsuti M. Rand uuesti sõjaväkke. Sealt pääseb ta alles pärast sõja lõppu ja asub jällegi oma vanale kohale sepikojas. Möödub veel ligi 10 aastat enne kui Mihkel Ranna ammu-aegne unistus hakkab teostuma vaatamata tol perioodil valitsenud kitsastele oludele. Sepatööga kokkuhoitud markadega ostab ta oma kodukülas ca 0,25 ha suuruse maatüki, kuhu kavatseb rajada iluaia. Kasinad säästud võimaldavad Mihkel Rannal osta ainult kõige kehvemat maad, milleks on viljatu paerähaküngas vaid mõne sentimeetri paksuse mullakihiga. Mihkel Rand mõistab, et mitmesuguste nõudlike võorpuuliikide kasvatamine eeldab tulevase aia mullastikutingimuste parandamist. Sel eesmärgil ta hakkabki omandatud maatükile mulda kokku vedama, et suurendada huumuskihti vajaliku paksuseni. Kuid ka mulla eest tuleb maksta, tasuta saab ainult pori Neemi külavaheteelt.

Rööbiti mulla vedamisega planeerib Mihkel Rand oma tulevase aia — tähistab teed, puudegruppide asukohad ja rajab maapinna kallakut arvesta-

Mihkel Rand

des kraavikeste süsteemi, mis läbib kogu aia ja on mõeldud aia kastmise kerendamiseks.

Alles siis istutab M. Rand oma aeda esimesed puud ja põõsad, kusjuures tema eesmärgiks on võimalikult rikkaliku dendroloogilise kollektsiooni moodustamine. Erilise huvi objektiks saavad tal külmaõrnad võõrpuuliigid, millele aklimatiseerimisele ja kasvatamisele asub rahva seast võrsunud dendroloog erilise innuga.

Järjekordse probleemina kerkib nüüd esile võõrpuuliikide seemnete hankimise küsimus, kuid Mihkel Randa ei suuda tema unistuse realiseerimisel tõkestada mingid raskused. Ta käib läbi enamiku Saaremaa parkidest ja suurematest aedadest, kust toob oma aia jaoks kaasa rohkesti seemneid ja pistoksi. Kuid saavutatu ei rahulda teda veel kaugeltki. Varsti võib Mihkel Randa kohata juba Tartu Botaanikaaias, kus ta teeb rohkesti dendroloogilisi tähelepanekuid ja arendab end teoreetilisel alal. Kodusaarele jõuab ta paljude haruldaste võõrpuuliikide seemnetega. Nii rikastab M. Rand oma aeda aasta-aastalt. Uute liikide otsingul käib ta veel Tallinnas, Viljandis ja mujal ning jääb kõigi külastatud kohtadega kontakti.

Oma dendroaia väljakujundamisel tuleb Mihkel Rannal ületada veel teist laadi raskusi. Külmaõrnade ja mullastiku suhtes nõudlike eksootide kasvamamineku protsent on madal, taimed kiratsevad ja paljud hävivad lagedal kuival kruusakünkal. Need ebaõnnestumised ei heiduta aga dendroloogi-entusiasti, kes muretseb uuesti seemneid ja võtab tarvitusele mitmesuguseid abinõusid, mis kindlustavadki lõpuks edu. Tundlikke võõrpuuliike varjab M. Rand merelt puhuvate tuulte eest vähenõudlike kodumaiste puude ja põõsastega, samuti kadakaokstega, suurt tähelepanu osutab ta ka mullaharimisele. Kuna Saaremaa kliima on võrdlemisi sademetevaene, paneb Mihkel Rand suurt rõhku noorte puude ja põõsaste taimede varustamisele niiskusega. Et taimede kastmist ratsionaliseerida, ehitab ta täiesti omal jõul aia servale väikese hollandi tüüpi tuuliku, mille seab ühendusse veepumbaga. Nüüdsest peale paneb tuul pumba tööle ja vesi voolab mööda kastmisrenne

kiiresti aeda laiali ning imbub maasse. Sel viisil saab aed kastetud veerand tunni jooksul.

Tänu pidevale hoolitsusele ja armastusele, millega Mihkel Rand ümbritseb noori puutaimi, ei jää varsti ka positiivsed tagajärjed tulemata. Ainult mõned üksikud puuliigid hävivad täielikult, suurem osa aga jääb püsima, hakkab hoogsalt kasvama, andes juba varsti kosutavat varju ja levitades meeldivaid aroome.

Peale ilupuude ja -põõsaste istutab M. Rand oma aeda ka mitmeid hinnalisemaid viljapuusorte ja rohkesti lilli. Ja suur on tema rõõm, kui ta hoolealustel ilmuvad esimesed õied, küpsevad esimesed viljad! Tohtu töö ei olnud asjatu, otse vastupidi — Mihkel Rand võib nüüd uhkusega nimetada rida võõrpuuliike, mis on tuntud eriti soojanõudlikena, kuid milliseid on tal siiski õnnestunud aklimatiseerida oma aias.

Mihkel Rand on juba üle 25 aasta end oma aiale pühendanud. Selle aja jooksul on ta oma elavat dendroloogilist kollektsiooni pidevalt täiendanud. Ta aed paistab juba eemalt silma puude eksootilise haabituse ja värvide poolest. Aia väikesel pindalal loendas nende ridade autor 1954. aasta suvel üle saja puu- ja põõsaliigi, millest valdava osa moodustavad introducteeritud liigid. Kuid ka praegu ei raue 86-aastase dendroloogi huvi looduse vastu. Tema aeda külastavad suvekuudel tihti ekskursioonid, kes leiavad M. Ranna alati midagi ümber istutamas, kärpimas, pookimas, kastmas ja isegi aeda mulda juurde kärutamas. Ja hingeliselt noorusliku väsimatu dendroloogi suust võib kuulda aina uusi ideid, mis puutuvad aia väljakujundamisse, — kavatsusi muretseda uusi liike, hooldada endisi, tähistada kõik liigid etikettidega ja veel palju muudki.

Kõik, kes on külastanud Mihkel Ranna aeda, on meeldivalt üllatatud vana dendroloogi lahkusest ja vastutulelikkusest, kes alati on valmis asjast-huvitatuile näitama oma aeda ja andma asjatundlikke seletusi. Kes aga külastab M. Randa sooviga saada temalt katsetamiseks võõrpuuliikide seemneid, pistoksi või ka lihtsalt lilli, ei lahku kunagi tühjade kätega. Kui Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituut pöördus 1952. aasta suvel M. Ranna poole palvega kaasa aidata taimeaia rajamisel Puhtulaidu, ei pidanud vana entusiast paljuks transportida sõudepaadiga istutusmaterjali Saaremaalt Puhtusse (Virtsu lähedal) ja lüüa ka ise käed külge tegelikule tööle.

Järgnevalt olgu antud põgus ülevaade mõnedest Mihkel Ranna aias esinevatest huvitavamatest introducteeritud puu- ja põõsaliikidest.

Allee, mis poolitab aia kaheks osaks, on moodustatud mitmesugustest okaspuuliikidest. Allee alguse ümbruses on esmalt grupp mitmesuguseid nulu liike. Teiste tavalisemate hulgas näeme külmahella euroopa nulu (*Abies alba* Mill.) noort 1 m kõrgust eksemplari. Veidi eemal kasvab ilus püramidaalne amuuri nulg (*Abies nephrolepis* Maxim.), mis on saavutanud juba 3 m kõrguse, on täiesti külmakindel ja kannab ka vilja. Teisel pool alleed näeme väga dekoratiivsete läikivate okastega kaukaasia nulu (*Abies Nordmanniana* Spach.) 1,5 m kõrgust eksemplari ja silmatorkavalt ilusat 4,5 m kõrgust mäginulgu (*Abies subalpina* Engelm.), mida iseloomustavad hõbevalged triibud okstel.

Mõni samm aia nurga poole on õrnade ažuursete võradega lehised. Nad kasvavad küll reas, küll grupis ning siin on esindatud peaaegu kõik enamlevinud lehisealiigid. Ilusa kasvu poolest paistab silma horisontaalsete okstega jaapani lehis (*Larix leptolepis* Gord.), mis on saavutanud juba kõrguse 8,5 m ja tüve läbimõõdu 10 cm rinna kõrgusel ning mis kannab rikkalikult vilja. Temast ei jää kasvus maha ka kuriili lehis (*Larix kurilensis* Mayr.) ja dahuuria lehis (*Larix dahurica* Turcz.).

Meeldivalt mõjub grupp kanada kuuski (*Picea canadensis* Sarg.) oma

vesihallide okaste ja laipüramiidjate võradega. Suurim neist omab järgmisi mõõteid: kõrgus 7,5 m, diameeter 12 cm. Vilja kannavad nad rikkalikult.

Jaapanist pärinev soomusjate lehtedega hiibapuu (*Thuja dolabrata* Sieb. et Zucc.), mis meil suudab kasvada ainult põõsa kujul, on M. Ranna aias samuti esindatud ühe 1 m kõrguse viljakandva põõsana.

Veidi kaugemal näeme huvitavat männiliiki, mille okkad on kolmekaupa kimbus. See on võrdlemisi haruldane pigimänd (*Pinus rigida* Mill.), mille omaduseks on, nagu mõnel lehtpuulgi, anda kannuvõsused. See männiliik on M. Ranna aias saavutanud 2,5 m kõrguse.

Allee enda koosseisust on mainimisväärsemad hiigelelupuu (*Thuja gigantea* Nutt.) ja idamaa jugapuu (*Taxus cuspidata* Sieb. et Zucc.). Esimene paistab silma dekoratiivse, kiirekasvulise, tüve moodustava liigina, mis kannab juba vilja, on 5 m kõrgune, tüve läbimõõduga 4,5 cm ja täiesti külmakindel. Teine on väga sarnane meie läänesaartel spontaanselt esineva hariliku jugapuuga, pärineb aga Kaug-Idast, omab pikki teravaid okkaid ja on siin saavutanud kõrguse 3,2 m, diameetri 3,5 cm ning kannab vilja.

Allee lõpeb väikesel ümmargusel elupuudest piiratud platsikesel, kus kasvavad mitmed külmaõrnad võõrpuuliigid. Muuhulgas on esindatud Põhja-Ameerikast pärinev kolmeastlane glediitsia (*Gleditsia triacanthos* L.), mis on kasvanud 2 m kõrguseks, kuid vilja veel ei kanna. Ka näeme siin erakordselt lopsakaid üle 1 m kõrguseid pukspuu (*Buxus sempervirens* L.) põõsaid, mida külm ei kahjusta, kuigi neid talveks kinni ei kaeta.

Tähelepanu äratav veel M. Ranna aias noor 6,5 m kõrgune ja 7,5-sentimeetrise diameetriga kreeka pähklipuu (*Juglans regia* L.) ülilopsakas ja hoogsa kasvuga eksemplar. See külmaõrn liik näib seal olevat täielikult aklimatiseerunud ja Mihkel Rand ootab nüüd põnevusega tema viljakandmise algust.

Mooruspuude perekond on esindatud 2 liigiga: must ja valge mooruspuu (*Morus nigra* L. ja *Morus alba* L.). Mõlemad kasvavad hästi ja kannavad meeldivamaigulist vilja, mis ka valmib. Must mooruspuu on 3,5 m kõrge ja 6 cm läbimõõdus, valge — 5 m kõrge ja 4,5 cm läbimõõdus.

Saaremaal laialt levinud eksoot — valge akaatsia (*Robinia pseudoacacia* L.) — esineb ka M. Ranna aias ilusa sirgetüvelise viljakandva eksemplarina.

Väga dekoratiivselt mõjub läikivroheliste lehtedega ja õige tiheda võraga krimmi pärn (*Tilia euchlora* K. Koch), mis on saavutanud juba 9-meetrise kõrguse ja 12-sentimeetrise diameetri, on täiesti külmakindel ja kannab rohkesti vilja.

Dekoratiivpõõsaste hulgast mainiksin vaid järgmisi.

Kolmiklehine pteelea (*Ptelea trifoliata* L.), mis on pärit Põhja-Ameerikast, kasvab siin hästi, on saavutanud kõrguse 5 m, diameetri 4 cm ja õitseb igal aastal.

Sügissuvel oma dekoratiivsete viljade tõttu meeldivalt mõjuv sulgjas stafülea (*Staphylea pinnata* L.) esineb siin 3 m kõrguse põõsana.

Suurte valgete õiepööristega torkab silma Hiinast pärinev külmakindel hortensialiik — Bretschneideri hortensia (*Hydrangea Bretschneideri* Dipp.), mis on 2,2 m kõrgune ja õitseb ning kannab vilja igal aastal rikkalikult.

Üsna haruldase liigina tuleb märkida veel külmahella tohtusuurte lehtede ja imeilusate õitega lääne trompetipuud (*Catalpa speciosa* Warder). Kuigi ta maapealsed osad külmavad igal talvel, ajab ta kevadel uued kasvud, mis saavutavad sügiseks üle 2-meetrise pikkuse ja õitsevad rikkalikult.

M. Ranna aias on ka Hiinast pärinev reliktne külmahell hõlmikpuu (*Ginkgo biloba* L.), mis on praegu 1 m kõrgune, kuid on seejuures suutnud niivõrd hästi aklimatiseeruda, et ei vaja talveks mingit katmist.

Kokkuvõttes võib väita, et Mihkel Ranna kui dendroloog-amatööri töö on olnud viljakas. Tema poolt rajatud aed omab vaieldamatut teaduslikku väärtust, aidates selgitada paljude õrnade eksootide introductseerimise võimalusi Eesti NSV kliimatilistesse ja mullastikulistesse tingimustesse ning lubades teha oletusi Eesti NSV dendrofloora rikastamise võimaluste kohta. Hinnatavad on ka Mihkel Ranna teened dendroloogia propageerimisel elanikkonna hulgas. Arvukad ekskursionid leiavad ta aiast nii mõndagi huvitavat ja õpetlikku. Tema innustaval eeskujul on Saaremaal loodud veel mitu dendroaeda, milledest huvitavaim ja liigirikkaim on Juhan Alase aed Orissaare rajoonis.

Jäáb vaid loota, et ka edaspidi leitakse võimalusi üldiselt väheviljeldud teaduseharu — dendroloogia — edasiarendamiseks, nagu seda on teinud dendroloog-amatöör Mihkel Rand.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Zooloogia ja Botaanika Instituut*

Saabus toimetusse
9. VI 1955

ДЕНДРОЛОГ-ЭНТУЗИАСТ МИХКЕЛЬ РАНД И ЕГО САД

А. Н. ПАЙВЕЛЬ

Резюме

В Ориссаареском районе, в деревне Неэми в пределах колхоза «Вамбола», находится своеобразный сад, который отличается большим количеством всевозможных редких деревьев и кустарников. Сад этот заложен и выращен старым дендрологом-любителем Михкелем Рандом.

Михкель Ранд родился в 1871 г. в деревне Неэми в семье малоземельного крестьянина. Так как вся семья не могла прожить на скромный урожай, то Михкелю Ранду пришлось искать другие пути для прокормления семьи. Он изучил кузнецкое ремесло и много лет работал деревенским кузнецом. Но работа в кузнице не удовлетворяла Михкеля Ранда, так как он чувствовал большую привязанность к природе и мечтал работать в декоративном садоводстве. Долгое время Михкелю Ранду не удавалось осуществить свое желание из-за отсутствия необходимых для этого средств и времени (он принимал участие в двух войнах — в Русско-Японской и в первой мировой войне).

Только в пожилом возрасте Михкелю Ранду все же удалось приобрести каменный участок земли размером 0,25 га, где он начал работы по закладке сада. При этом ему пришлось преодолеть целый ряд трудностей. Почва будущего сада была неплодородной — пришлось покупать и свозить туда землю. Для полива сада Михкель Ранд построил собственноручно насос, работающий при помощи энергии ветра, и сеть оросительных канавок.

Михкель Ранд поставил далее своей целью создание по возможности богатой дендрологической коллекции. Для этого он добыл семена и черенки многих, в том числе и весьма редких, экзотов с острова Сааремаа, а также из Таллина, Тарту и др. мест.

В результате систематического и настойчивого труда и постоянного ухода Михкелю Ранду удалось акклиматизировать в своем саду свыше 100 иноземных древесных и кустарниковых пород. В настоящее время сад Михкеля Ранда, несмотря на небольшую площадь, представляет собой достопримечательность, и его посещают ежегодно многочисленные экскурсии.

В этом саду встречаются, между прочим, следующие в дендрологическом отношении наиболее интересные породы:

- Ginkgo biloba* L. — высотой 1 м; не нуждается в прикрытии на зиму.
- Abies alba* Mill. — молодой экземпляр высотой 1 м.
- Abies nephrolepis* Maxim. — высотой 3 м; вполне зимостойка и плодоносит.
- Abies Nordmanniana* Spach. — высотой 1,5 м; зимостойка.
- Abies subalpina* Engelm. — красивый экземпляр высотой 4,5 м, диаметром на высоте груди 5,5 см.
- Larix dahurica* Turcz. — растет хорошо.
- Larix kurilensis* Mayr. — растет хорошо.
- Larix leptolepis* Gord. — высотой 8,5 м, диаметром 10 см; обильно плодоносит.
- Pinus rigida* Mill. — высотой 2,5 м.
- Picea canadensis* Sarg. — самый большой экземпляр имеет высоту 7,5 м, диаметр 12 см; обильно плодоносит.
- Taxus cuspidata* Sieb. et Zucc. — высотой 3,2 м, диаметром 3,5 см; плодоносит, зимостоек.
- Thuja gigantea* Nutt. — высотой 5 м, диаметром 4,5 см; вполне зимостойка.
- Thujaopsis dolabrata* Sieb. et Zucc. — куст высотой 1 м.
- Buxus sempervirens* L. — пышные кусты 1 м, морозом несколько не повреждаются.
- Catalpa speciosa* Warder — страдает зимой от мороза, но цветет несмотря на это ежегодно.
- Gleditschia triacanthos* L. — высотой 2 м.
- Hydrangea Bretschneideri* Dipp. — высотой 2 м; обильно цветет и плодоносит.
- Juglans regia* L. — красивый экземпляр высотой 6,5 м, диаметром 7,5 см.
- Morus alba* L. — высотой 5 м, диаметром 4,5 см; плодоносит.
- Morus nigra* L. — высотой 3,5 м, диаметром 6 см; плодоносит.
- Ptelea trifoliata* L. — высотой 5 м, диаметром 4 см; цветет ежегодно.
- Robinia pseudoacacia* L. — красивый прямоствольный плодоносящий экземпляр.
- Staphylea pinnata* L. — куст высотой 3 м; плодоносит.
- Tilia euchlora* K. Koch — высотой 9 м, диаметром 12 см; зимостойка и плодоносит.

Итоги работы дендролога-любителя Михкеля Ранда можно, несомненно, считать успешными. Его сад представляет большую ценность для науки. Велика также заслуга Михкеля Ранда в пропаганде дендрологии среди населения.

Институт зоологии и ботаники
Академии наук Эстонской ССР

Поступила в редакцию
9 VI 1955